

Јелена БАШАНОВИЋ-ЧЕЧОВИЋ*

МОРФОЛОШКЕ И ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ИМЕНИЦА У ЈЕЗИКУ ЈАНКА ЂОНОВИЋА

Апстракт: У раду се анализирају обличне особенисти једне од најпродуктивнијих категорија промјенљивих ријечи. Поред закључака о напоредној употреби стандардних и дијалекатски маркираних јединица, примјери из жанровски разновсног опуса Јанка Ђоновића иницирају испитивања морфолошких особина именица које су последица прилика у старијим језичким епохама, црногорској литерарној традицији, говору завичајне Црмнице и црногорским говорима уопште. Тако нестандардни падежни облици и фреквентност њихове употребе, репартиција падежних наставака, колебања у роду и броју, недоследност у употреби множинских уметака *-ов-/-ев-* имају запажену функцију у обликовању ликова, атмосфере и поднебља, спорадично оспоравајући закључке о претежнијој пишчевој привржености нормираном језичком обрасцу времена у којем је стварао.

Кључне ријечи: Јанко Ђоновић, црмнички говор, црногорски говори, именице, род, број, падеж, наставак, инфикс, дијалектизам, стандардни језик

1. Поред наглашено заступљених обиљежја покрета социјалне литературе, у прозним и пјесничким прилозима Јанка Ђоновића (1909–1991) биљежимо и особине које су битан чинилац у освјетљавању лингвистичког профила овог писца. Превасходно пјесник и најчешће проучаван као пјесник, Ђоновић је остао у сјенци као приповједач и поуздан свједок једног времена и живљења. С обзиром на његову одређеност за „регионалну прозу” и на везивање

* Др Јелена Башановић-Чечовић, Институт за језик и књижевност „Петар II Петровић Његош”, ЦАНУ

просторног оквира збивања за поједине дјелове Црне Горе, оправдана је употреба дијалекатски маркираних јединица у његовом тексту, које су обично заступљене у говору ликова ради карактеризације, постизања убједљивости приповиједања, стилских обрта, креирања локалног амбијента... Зато њихово присуство обавезује на потребу сагледавања удјела дијалекатског у опусу који је уграђен у основе савремене црногорске књижевности.

2. Ђоновићева одредијељеност за обиљежја црногорских народних говора видна је на свим нивоима језичке структуре — фонетско-фонолошком, творбено-морфолошком, лексичко-семантичком и синтаксичком. Истина, анализом карактеристичних примјера именица — једне од најпродуктивнијих категорија промјенљивих ријечи, само ћемо дијелом предочити комплексну морфолошку проблематику језика овог писца. Поред неспорне окренутости народном језичком изразу, поређење са језиком црногорских писаца старије и новије епохе (захваљујући монографијама и другим краћим радовима из ове области) указаће да Ђоновић слиједи прилике посвједочене и у црногорској литерарној традицији. Напоменимо и да су примјери нестандардних падежних облика, репартиције падежних наставака, колебања у роду и броју појединих именица, те недоследности у употреби множинских уметака *-ов/-ев-* ексцерпирани из првих штампаних издања, објављених за живота самог аутора, која имају најмање одступања од оригинала и најбоље су очувала аутентичност оригиналног текста¹.

ИМЕНИЦЕ МУШКОГ И СРЕДЊЕГ РОДА

3. У падежним облицима једнине именица м. и с. рода нема крупнијих одступања од стања у стандардном језику. Једино обли-

¹ Нашим истраживањем обухваћена су сљедећа дјела: *Горски ђокови* (ГТ), пјесме, „Просвета”, Београд 1947; *Камена ђочивала* (КП), пјесме и пјесме у прози, „Ново поколење”, Београд, 1954; *Жеђ друмова* (ЖД), пјесме и пјесме у прози, „Нолит”, Београд, 1961; *Хронике и њујојиси* (ХП), приповијетке, путописи, репортаже, сјећања, свједочанства, драма, „Народна књига”, Цетиње 1950; *На Влџави* (НВ), репортаже из Чехословачке, „Народна књига”, Цетиње, 1948; *Нуно из Уруиваја* (НУ), „хумористичка приповијест из црногорског живота”, „Коле”, Никшић, 1970; *Окна* (О), приповијетке и путописи, „Обод”, Цетиње, 1972; „Ој, високи Дурмиторе”, путописи и репортаже, Пионирски и културни центар, Библиотека „Соколић”, Друго коло, књ. 3, Титоград, 1972 (ОВД); *Јанко Ђоновић Стирах од заборав* (СЗ), књ. 7, ЦАНУ, НИО „Универзитетска ријеч”, Титоград, 1988.

ци вокатива и инструментала показују специфичности у односу на језик норме, док се у множинским падежним облицима као интегресантни за изучавање намећу облици генитива, односно облици именица мушког рода без и са уметком *-ов/-ев-*.

3.1. Репартиција наставака у *вокаџиву једнине* углавном одговара савременом језику² — тачније, иза ненепчаних сугласника Ђоновић употребљава *-е* са ријетким али посвједоченим изузецима употребе наставка *-у*. И именице на првобитно меке а данас очврселе сугласнике (*ш, ж, ч*) имају у вокативу једнине наставак *-е*, који је у овој морфолошкој категорији обиљежен као рјеђи у завичајном црмничком говору³. Регуларни вокативни наставак *-у* заступљен је у положају иза предњонепчаних сугласника:

- *Машане* (НУ, 16), *јосјодине* (НУ, 74), *домаћине* (НУ, 95), *соколе* (ХП, 38), *Тишојраде* (ХП, 308); Све се, *сину*, да опрати (ХП, 112), Само ти продај, *браћу* (О, 90);
- *кршиениче* (НУ, 48), *оче* (НУ, 93), *Уроше* (ХП, 222), *учевњаче* (СЗ, 126);
- *Пријаџељу* (НУ, 91), *Савићу* (ХП, 201)...

3.2. Именице које се завршавају сугласником *р* имају у вокативу оба наставка — и наставак *-е* и наставак *-у*, што је условљено некадашњом природом гласа *р* и у складу је са књижевнојезичком нормом времена у којем писац ствара⁴: *кајларе* (ХП, 18), *јисаре* (ХП, 97), *мајоре* (ХП, 163), *јрофесоре* (НЛА, 20); *Дурмијоре* (ОВД, 20); *рудару* (ГТ, 84), *јошијару* (СЗ, 198). Код именице *јосјодар* регистрована је досљедна употреба наставка *-у* у облику вокатива једнине: *Сиромех сам љути, јосјодару* (НУ, 25); *Фала ти, јосјодару* (НУ, 25); *Не ијем, јосјодару* (ХП, 321).

3.3. Испоставља се да је у репартицији наставака у вокативу једнине анализираних именица Ђоновић слиједио прилике у завичајном говору, који у овом падежу чешће познаје *-е* као наставак, док је у облику именице *јосјодар*, онда када се употребљава као владарска титула, посвједочен само облик *јосјодару*⁵.

² Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Научна књига, Београд, 1989, 191.

³ Бранко Милетић, *Црмнички јовор*, СДЗБ, књ. IX, Београд, 1940, 397. Поред *Милоше* чешће се чује *Милошу*.

⁴ М. Стевановић, *Савремени I*, 191.

⁵ Б. Милетић, *Црмница*, 397.

3.4. У испитиваном материјалу забиљежени су примјери синтагми у вокативу са атрибутивом у облику номинатива једнине. У првом дијелу ових одредбених синтагми стоји титула дубровачких властелина или редуковани облик именице *iōsiodin*: госпар *Сшево* (НУ, 54), госпон *вођо* (ХП, 274).

3.5. У испитиваној грађи посвједочена је употреба хипокористика у вокативу са именицом чија је функција учтиво, породично или слично ословљавање: Из вас ћемо узети, *сйрико Перо* (НУ, 28), *чика Лука*, што се туђите од нас (НУ, 54), Хоћеш ли ти, *гједе Перо* (ХП, 165). Поред бројних примјера карактеристичне употребе личних имена у номинативу, који указују на системску црту у црногорском језичком изразу по којој се људи обично називају по очевом имену а не презимену, у Ђоновићевом језику биљежимо употребу хипокористика са очевим именом и у облику вокатива једнине: Добро јутро ви, *Лука Крсйов* (НУ, 43), *Сшево Лукин*, да те упознам са овим пријатељима (НУ, 53).

4. Увидом у доступну грађу закључујемо да је наставак у инструменталу једнине именица м. и с. рода условљен умекшаношћу непосредно претходног сугласника, што претпоставља закључак о Ђоновићевој привржености књижевнојезичкој норми. Тако је у именицама које се завршавају било којим предњонепчаним сугласником претежнији наставак *-ем*: *краљем* (НУ, 32), *мужићем* (НУ, 49), *зрневљем* (ГТ, 23), *комаћем* (ХП, 68), *оињем* (ХП, 86), *чекићем* (ХП, 335), док је *-ом* регистровано у именицама са основинским завршетком на ненепчани сугласник: *којилом* (НУ, 14), *йојасом* (НУ, 14), *кажијрсйом* (НУ, 29), *адвакайом* (НУ, 74).

4.1. Двојност инструменталних наставака *-ом* и *-ем* биљежимо у примјерима именица са тврдим предњонепчаним сугласником *ч* на крају основе: *йлачом* (ХП, 39); *обручем* (ХП, 299). Овакву репартицију наставака инструментала код једног писца правдамо фонетским законом старије језичке епохе — очвршћавањем некадашњих меких сугласника (*ч*, *ц*, *ш*, *ж*) — који је питање прерасподјеле наставака у овом падежу учинио сложенијим.

4.2. Унифицираност по питању уопштавања наставака у овом падежном облику⁶ нијесу показале ни именице које се завршавају сугласником *р*: *љекаром* (НУ, 64); *рударем* (СЗ, 196).

⁶ Досљедна, односно претежнија репартиција наставака *-ом* у инструменталу једнине именица које се завршавају сугласником *р* посвједочена је у језику

4.3. У облику инструментала једнине именице *йуџи*, употрејене у просекутивном значењу⁷, регистрована је досљедна употреба наставка *-ем*: Гргорила сам цијелим *йуџем* (ХП, 15); иде се горњим *йуџем* (О, 37).

5. Да наш писац инкорпорира у свој прозни текст елементе који су дијалекатски маркирани⁸, потврђују и примјери облика номинатива множине етника *Србин* са основом *србљ-* и вокатива множине именице *људи* — суплетивног облика множине именице *човјек*: *Србљи* смо ми (НУ, 72); Какав ви се чини овај комад робе, *љуђи* (НУ, 30), Ајте, *љуђи*, да нешто учинимо (СЗ, 127). Употребом ових именица у поменути облицима Ђоновић се приближава језику црногорске литерарне традиције⁹.

6. Сагледавање морфолошке проблематике именица у језику Јанка Ђоновића употпунићемо анализом облика генитива множине именица м. и с. рода, који у језику црногорских писаца често показује одступања у односу на савремени језик¹⁰. Но, у језику нашег писца није регистрована напоредна употреба старијих и новијих форми назначеног падежног облика, тј. форми са сугласником *x* и без њега, иако је, истина у свега неколико примјера, посвједочена у

старијих црногорских писаца. Исп.: Соња Ненезић, *Језик Николе I Петровића*, ЦАНУ, Подгорица 2010, 132; Миодарка Тепавчевић, *Језик Сјефана Миширова Љубише*, ЦАНУ, Подгорица 2010, 201; Рајка Биговић-Глушица, *Језик Марка Миљанова*, Културно-просветна заједница, Подгорица, 1997, 105.

⁷ М. Стевановић наглашава да је употреба наставка *-ем* обичнија када се ова именица употребљава у просекутивном значењу, а да је у свим другим случајевима, нарочито уз предлоге, инструментал именице *йуџи* обичнији са завршетком *-ом* (М. Стевановић, *Савремени I*, 197–198).

⁸ Наставак *-је* код именица некадашњих и основа у облику *љуђи* продуктиван је у говору пицшевог завичаја (Б. Милетић, *Црмница*, 403).

⁹ Облик *Србљи* употребљавају, истина ријетко, писци владарске породице Петровић — Петар I и Никола I (В.: Бранислав Остојић, *Језик Петра I Петровића*, ЦАНУ, Титоград, 1976, 135; Соња Ненезић, *Морфолошке карактеристике именица у језику Николе I Петровића*, Гласник Одјељења умјетности, књ. 23, ЦАНУ, Подгорица, 2005, 153–154). Облик *љуђи* у номинативу и вокативу множине обиљежје је језика Марка Миљанова Поповића (Р. Биговић-Глушица, *Миљанов*, 106), али и Чеда Вуковића (Зорица Радуловић, *Језик и стил Чеда Вуковића*, Унирекс, Никшић, 1994, 37).

¹⁰ Б. Остојић, *Петар I*, 128; С. Ненезић, *Морфолошке карактеристике именица у језику Николе I*, 139–140; М. Тепавчевић, *Љубиша*, 203–204; З. Радуловић, *Чедо Вуковић*, 37.

завичајном црмничком говору¹¹. Треба напоменути да је у испитиваном језику забиљежена продуктивна употреба архаичних облика генитива множине замјеничких и придјевских ријечи која може бити тема неког будућег рада.

6.1. Ексцерпирана грађа упућује на доминацију наставака *-а* и *-и* у облику генитива множине именица м. и с. рода. Дистрибуција поменутих наставака одговара стању у књижевном језику па уз бројеве и прилошке изразе за количину именице типа *мјесец*, *сај*, *секунд* имају у ген. мн. искључиво наставак *-и*¹². Изузетак биљежимо у облику ген. мн. именице *минути* која се искључиво јавља са наставком *-а*: двадесет *минути* (ХП, 24); За пет *минути* (ХП, 138). Генитивни наставак *-и* из старе деklinације досљедно има и облик именице *људи*, док је наставак *-а* у облику ген. мн. именица м. и с. рода посвједочен и код именица са непостојаним *а* у основи. Због досљедног слагања са стањем у стандардном језику такве примјере нећемо наводити.

6.2. Рефлекс из старије фазе развитка језика несумњиво представља облик ген. мн. именице *јосао*, који је истовремено краћи облик плурала без очекиваног и стандардног уметка *-ов-* који данашња норма не прихвата: има својих *јосала* (НУ, 83). У облику ген. мн. именице *новац* регистрован је облик *новаца*: ја немам *новаца* за позајму (НУ, 91); зајми им *новаца* кад немају (О, 70); Морам јој дати *новаца*, како ће без *новаца* (О, 165), иако је употреба ове именице обичнија у облику једине у збирном значењу (*новац*, *новца*).

6.3. Стари двојински наставак *-ију*, напореда са наставком *-а*, биљежимо у облику генитива множине именице *усџа*: Око *усџију* му се разливају капљице (НУ, 67), из њених милих, сочних *усџију* (ХП, 255); Из газдаричиних *усџа* (О, 31), отворених *усџа* (О, 43), посуканих *усџа* од старости (О, 54).

6.4. У испитиваном језику посвједочен је усамљен примјер архаичне а нормом дозвољене¹³ употребе генитива множине именице *браји*, коју биљеже испитивачи староцрногорских говора¹⁴, али

¹¹ Б. Милетић, *Црмница*, 86, 401 (*момаках*, *динарах*, *љуђик*).

¹² М. Стевановић, *Савремени* I, 209.

¹³ *Исџо*, 182.

¹⁴ Митар Пешикан, *Староцрногорски, средњокашунски и љешански говори* (СК-Љ), СДЗб, XV, Београд, 1965, 132.

и испитивачи језика црногорских писаца старије епохе¹⁵: Да имам двадесет *браџа* ођен (ХП, 104). Није потврђено присуство архаичног облика генитива множине плуралије тантум *враџа* без обзира на то што је у завичајној Црмници регистрован облик *враџи*¹⁶.

7. У облицима датива, инструментала и локатива множине уопштен је наставак *-има*, настао контаминацијом множинског инструменталног наставка *и* и двојинског наставка *-ма*¹⁷. Регистрован је усамљен примјер губљења финалног *а*, који не можемо правдати потребама стиха будући да је посвједочен у прозном језичком изразу: за њима у *враџим* (О, 21).

7.1. Употреба облика генитива множине у служби локатива множине, која је као системска црта црногорских народних говора позната језику старијих црногорских приповједача¹⁸, забиљежена је уз предлог *џо*: *џо ... уреда* (ХП, 45); *џо ових ђошкова* (ХП, 160); *џо дркова* (ХП, 199); *џо џарасџоса* (ХП, 333); *џо џушева* и *туђих окрајака* (НУ, 33); *џо џазара* (НУ, 53); *џо ... оџака* (НУ, 97).

МНОЖИНА ИМЕНИЦА МУШКОГ РОДА СА УМЕТКОМ *-ов/-ев-* И БЕЗ ЊЕГА

8. Анализа обимног корпуса упућује на закључак о заступљеној напоредности краћих и дужих облика множине именица мушког рода. Треба напоменути да је употреба именица мушког рода са и без уметка *-ов/-ев-* карактеристична како за црногорске народне говоре (нарочито за пишчев завичајни говор¹⁹) тако и за савремени језик²⁰. Такође, важно је указати да у испитиваном језичком материјалу нијесу присутна колебања у употреби наставка испред меких основа, што је препознато као спорадична појава у црмничком говору²¹ (нпр. *коњови*, *џањови* и сл.).

¹⁵ Р. Биговић-Глушица, *Миљанов*, 107; С. Ненезић, *Никола I*, 135.

¹⁶ Б. Милетић, *Црмница*, 404.

¹⁷ Александар Белић, *Историја српског језика*, Изабрана дела, четврти том, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999, 197.

¹⁸ Р. Биговић-Глушица, *Миљанов*, 109; С. Ненезић, *Морфолошке карактеристике именица у језику Николе I*, 142; М. Тепавчевић, *Љубиша*, 210.

¹⁹ Б. Милетић, *Црмница*, 399–401.

²⁰ М. Стевановић, *Савремени I*, 200–206.

²¹ Б. Милетић, *Црмница*, 399.

8.1. Ради прегледнијег и потпунијег сагледавања репартиције уметака *-ов-/-ев-* у именицама мушког рода, ексцерпирани примјере ћемо анализирати сљедећим редосљедом: а) примјери без уметка *-ов-/-ев-*; б) примјери са уметком *-ов-/-ев-*; в) колебљиви случајеви.

8.2. Краћи облици плурала, који испитиваном језику дају ноту архаичности и везују га за језик старије епохе, заступљени су у облицима множине именица: *брк, глан, друм, криш, крај, крсѝи, миши, оѝаиц, ѝјаѝи, ѝраоѝаиц, снијеѝ, вал*, што илуструјемо одабраним примјерима из обимне грађе: *брке* (ХП, 28); *мише* (ХП, 117); *наше ... оце* (ХП, 161); *знаке* (ХП, 191); *друми* (ХП, 255); неколико плиткијех *ѝјаѝа* (НУ, 41); у ове *краје* (О, 59); *миши* (О, 60); *Крсѝе* носе (О, 133); Нит су *снијези* (КП, 67); *једре вале* (ГТ, 6); у *глане* (ГТ, 69); *њини ѝраоѝи* (ГТ, 102); *бијеле вале* (ГТ, 184); ове *крше* (СЗ, 118).

8.3. Истина, неки краћи облици плурала (нпр. *брѝи, миши, глани*) данас се чешће употребљавају са проширењем, али у скраћеном облику не представљају отклон од норме²². Интересантнији су облици који су често употребљавани у стиховима народне поезије а који имају снажну евокативну функцију (нпр. *друми, снијези, вали*). Множински облици без проширене основе умецима *-ов-/-ев-* особеност су и језика савремених црногорских стваралаца²³ без обзира на то што је експанзија дужих плуралских облика потврђена у периоду од 17. до 18. вијека²⁴. Именица *криш* у множинским облицима промјене реализује се у облику без уметка (*криши*), који је у Речнику Матице српске²⁵ обиљежен лексикографским индикатором као рјеђи. Иако је краћи облик множине именице *оѝаиц* (*оѝи*) дозвољен, али само са посебним значењем — значењем „духовних отаца“²⁶, увидом у контекст не стичемо утисак да наведени примјери имају наведено значење.

8.4. Дуже облике плурала разврстаћемо по појединим падежима како бисмо донијели закључке о превази облика са уметком код једносложних или двосложних именица, односно њиховој продуктивности у појединим падежним облицима:

²² М. Стевановић, *Савремени I*, 201.

²³ З. Радуловић, *Чего Вуковић*, 37–38; Хаснија Муратагић-Туна, *Језик и сѝишл Ђамила Сијарића*, ИТП „Дамад“, Нови Пазар 1998, 61.

²⁴ А. Белић, *Исѝорија срѝскоѝ језика*, 164–166.

²⁵ *Речник срѝскоѝа језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007, 607.

²⁶ М. Стевановић, *Савремени I*, 202.

а) Једнословне именице са уместком:

Номинатив: врхови (ХП, 17); млинови (ХП, 23); римски њуџови (ХП, 205); сви њуџеви иду у Рим (ХП, 205); витки њруџови (КП, 24); Празни, ноћни саџови (КП, 82); Дахови ... се врело и слатко мијешају (ГТ, 16); Боси и голи њњаџови (ГТ, 175); зракови (НУ, 55); читави њасови (НУ, 67); Благ и бистри валови (СЗ, 122); ... да ће се њакови, пред народом, ругати (СЗ, 194);

Генитив: крављих враџова (НУ, 7); Нема њуџова (НУ, 68); крај њуџова (КП, 23); свјежих хледова (ХП, 135); од првих сунчаних зракова (ХП, 234);

Акузатив: Гледао сам неке њакове с Цетиња (НУ, 32); кида студене, оштре дахове олује (ХП, 40); чистећи испред себе њуџове (ХП, 77); разарајући њуџове (ХП, 236); лишће опада на њуџове твоје (ГТ, 94); пуштају крикове за њим (ГТ, 145); ишчупане сџрукове (НУ, 12); подижући дркове (НУ, 20); Брије дркове (НУ, 51); његове звонове моје уздрхтале руке пишу (ГТ, 178); искривљују враџове (ХП, 137);

Инструментал и локатив: на многим њуџовима (ХП, 5); у бистрим вировима (ХП, 144); сељачким њуџовима (ХП, 245); под сићевима (НУ, 7); њуџовима и џраџовима (ГТ, 153).

б) Двословне и вишесловне именице са уместком:

Номинатив: једу осе и сџришљеви (НУ, 25); кучкови (О, 32); Јаркови хукте (ГТ, 77); Замкови су претворени у музеје (НВ, 43); живи косџурови (ГТ, 142); соколови сиви (НУ, 71); Галедови слијећу (ХП, 175); опјевани џолубови (ХП, 175); сухи вјенчеви (ХП, 318); лимунови (НУ, 72);

Генитив: неколико тешких каменова (КП, 123); старих замкова и музеја (НВ, 56); корјенова старих лоза (СЗ, 140); нити има свечева (ХП, 11);

Акузатив: упртили ... џојасеве за спасавање (ХП, 175); као лимунове (О, 43);

Вокатив: Ха соколови (ХП, 81);

Локатив: књиге о бонџоновима (НУ, 71); џојовима (НУ, 93).

8.5. Увидом у доступну грађу закључујемо да су именице са уметком *-ов/-ев-* продуктивније од именица без проширења. Наве-

дена особина приближава испитивани језик говору пишчеве Црмнице у којој се дужи наставак „шири” на штету краћег²⁷.

8.6. Такође, множински облици са уметком *-ов-/-ев-* чешћи су код једносложних него код двосложних именица. Истина, није занемарљив број вишесложних именица чији се множински облици јављају са уметцима, што одговара стању забиљеженом у завичајном црмничком говору, али и неким другим староцрногорским говорима²⁸. Када је у питању продуктивност анализираних множинских облика по падежима, највише примјера забиљежили смо у номинативу, генитиву и акузативу. Важно је напоменути да смо у анализираним материјалу регистровали и присуство дужих множинских облика које данашња норма не прихвата, нпр.: *кучкови*, *крдови*, *ђакови*. На основу лексикографске обраде лексеме *кучак*, *-чка*, м. у Речнику САНУ²⁹, закључујемо да је у ном. мн. прописан облик без уметка (мн. *кучци*), што иницира претпоставку о могућој обиљежености творевина овог типа индикаторима типа *индив.* или *необ.* у језику који се испитује. Истим индикаторима, али и индикатором *дијал.*³⁰, може бити обиљежена употреба ном. мн. именице *ђак* (мн. *ђакови*) у језику који се испитује, која је у Речнику САНУ³¹ обиљежена као ријеткост. И множински облик именице *звијер*, проширен уметком *-ов-* (ни трага од *звјерова*, ХП, 259), добија квалификатив ријетког и рјеђе заступљеног у рјечничком чланку Речника Матице српске³². Претпостављамо да је употребу множинског облика *крдови* у језику нашег писца (наших *крдова* (ГТ, 6); код торова, *крдова* (ГТ, 155)) иницирало присуство именице *крд* у мушком роду умјесто *крдо* у средњем: помузао бих *крд* (О, 144); згуснут *крд* (ГТ, 53),

²⁷ Б. Милетић, *Црмница*, 400.

²⁸ *Истио*, 400–401; М. Пешикан, *СК-Љ*, 131–133. Треба напоменути да старији црногорски писци имају мало дужих множинских форми двосложних именица мушког рода (исп.: Р. Биговић-Глушица, *Миљанов*, 109–110; С. Ненезић, *Никола I*, 141; М. Тепавчевић, *Људиша*, 215) или их немају никако (Б. Остојић, *Пећар I*, 134).

²⁹ *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, књ. XI, Институт за српскохрватски језик, САНУ, Београд, 1981, 127.

³⁰ Фреквентност множинског облика *ђакови* потврђена је и у говору завичајне Црмнице (Б. Милетић, *Црмница*, 400).

³¹ *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, књ. V, 74.

³² *Речник српској језика*, 428.

коју биљежи Милетић у пишчевој Црмници³³, те је облик са уметком -ов- објашњив, уз напомену да је регистрован и у језику Стефана Митрова Љубише³⁴.

8.7. О својеврсном колебању у употреби дужих и краћих множинских облика именица м. рода свједоче и примјери двосложне именице *свѣшац*, која је на истој страници књиге употријебљена са и без уметка: нити има *свечева* (ХП, 11); није више вјеровао ни у *свѣце* (ХП, 11). Такође, наведени примјери упућују на закључак да именица *ѣуѣ* у множинским облицима промјене добија оба уметка. Истина, норма дозвољава оба облика, иако је облик *ѣуѣови* архаичнији, обичнији и чешћи у испитиваном језику, а облик *ѣуѣеви* аналошки, настао аналогijом према фонетски добијеном облику инструментала једнине именице *ѣуѣ*³⁵. На извјесна колебања у односу на стање забиљежено у стандардном језику указује и множински облик именице *сѣришљен* (*сѣришљеви*), која у Речнику Матице српске³⁶ има два облика множине: *сѣришљени* и *сѣришљенови*, те би забиљежени облик још једном упутио на Ђоновићева инвентивна трагања на језичком плану.

ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ РОДА НА -а

9. Сагледавање обличких специфичности именица женског рода на -а у језику Јанка Ђоновића претпостављало је издвајање падежних облика номинатива и вокатива једнине, односно генитива и локатива множине будући да указују на мимоилажења и неслагања са нормираним обрасцем.

9.1. У деклинационом обрасцу именица женског рода на -а издваја се употреба наставка -е у облику номинатива једнине двосложних личних имена. Уопштавање овог наставка приближава Ђоновићев језик црногорским народним говорима³⁷: Мршава, окапала баба *Јове* (НУ, 7); Сирота *Сѣане* (НУ, 81); Ђуришића *Маре* (СЗ, 163).

³³ Б. Милетић, *Црмница*, 410. Именица *крго* је обично мушког рода и гласи *крго*.

³⁴ М. Тепавчевић, *Љубиша*, 215.

³⁵ М. Стевановић, *Савремени I*, 205.

³⁶ *Речник српскога језика*, 1280.

³⁷ В.: М. Пешикан, *СК-Љ*, 142; Б. Милетић, *Црмница*, 405 (исп.: *Маре*, *Росе*, *Сѣаке*, *Горге* у облику номинатива); Миодраг Јовановић, *Говор Пашићровића*,

10. Колебања у дистрибуцији вокативних наставака присутна су у двосложним личним именима на *-а*, односно вишесложним личним именима на *-ица*.

10.1. Иако највећи број именица женског рода на *-а* има у вокативу нормирани наставак *-о*, односно *-е*, у Ђоновићевом језичком изразу регистровани су примјери употребе наставка *-е* у облику вокатива једине двосложних личних имена женског рода на *-а* и двосложних образовања која су емоционално обојена. Обиљежени као одступања од стања прописаног стандардом, ови облици указују на пишчеву окренутост завичајном говору будући да су их дијалектолошка испитивања издвојила као системску црту говора Црмнице³⁸: *Сџане, Маре* (ХП, 190); *Фала ти, Јове* (НУ, 18); *О, Каџе моја, опрости* (НУ, 37); *Сџане, о Сџане* (СЗ, 117); *Дође ли, Јоке* (СЗ, 137); *Драје*, ходи овамо (ОВД, 49); *црна јаге*, ако нас ко види (О, 52).

10.2. Код именица које означавају сродство, а нарочито када су „хипокористикони”, Ђоновић у складу са приликама у завичајном говору³⁹ употребљава ненормирано *-е* у облику вокатива једине: *Оћеш ли ти, баке* (НУ, 9); *Баке*, гладан сам (НУ, 10); *Баде*, долазе ли чобанице (НУ, 11).

10.3. Употреба нестандардног *-е* у вокативу једине поменутих двосложних женских имена није само особина црногорских народних говора него и црногорске литерарне традиције, те је приликом анализе језика Николе I Петровића указано да се имена од миља, којима је Никола I ословљавао кнегињу Милену, у вокативу јављају с наставком *-е*⁴⁰.

10.4. У вишесложним личним именима на *-ица* (природног женског рода) препозната је тенденција обличког једначења вокатива са номинативом, што је такође особина пишчевог завичајног говора⁴¹: *Е, моја Иваница*, тако нам је било мило (НУ, 44); *Моја Иваница*, добро те је поздравила (НУ, 47). И облик вокатива личних имена природног мушког рода на *-ица* приближава нашег писца гово-

Библиотека филозофско-филолошке науке, Универзитет Црне Горе, Подгорица, 2005, 298.

³⁸ Б. Милетић, *Црмница*, 404–405.

³⁹ *Исџо*.

⁴⁰ С. Ненезић, *Никола I*, 155 (*Мише Сунце моје*).

⁴¹ В.: Б. Милетић, *Црмница*, 405–406.

ру родне Црмнице⁴²: Што нијеси, *Рагојица*⁴³, наложио ожицу (ХП, 146); Знаш, *Рагојица*, и одавде се мора једанпут (ХП, 147); *Тогорица*, изиђи мало на тарацу (НУ, 91).

10.5. Ријетко су заступљени примјери једначења облика вокатива са номинативом, који одступају од нормираног обрасца а истовремено приближавају језик нашег писца језику црногорске литерарне традиције⁴⁴: Напред, напред, *кума* (НУ, 74); Тако, *кума*, врачај госпођи (НУ, 77); збогом, *кума* (НУ, 78).

11. Код именица ове врсте у генитиву множине доминира наставак *-а*, који је препознат као продуктивнији и у именицама са непостојаним *а*. Због слагања са стандардним језиком овакве примјере нећемо наводити. Напоменућемо да наставак *-ах* нијесмо ни спорадично регистровали, што удаљава језик нашег писца од језика црногорских писаца не само старије епохе⁴⁵.

11.1. Именице женског рода на *-а* ријетко се јављају у генитиву множине са наставком *-и*: некаквих поломљених *оловки* (ХП, 189). Код именица са основом испред суфикса *-ка*, у генитиву множине језичка норма препоручује наставак *-а*, уз ширење основе непостојаним *а*⁴⁶.

11.2. Удаљавање од стандарда репрезентујемо и усамљеним облицима генитива множине именица *ноћа* и *рука*, у којима је, поред нормираног двојинског наставка *-у* (*Изубијаних*, *израњаних ноћу* (ХП, 45), *пао с ноћу* (ХП, 30), *око ноћу* (О, 24), *везаних руку* (ХП, 61), *с руку* и *с ноћу* (О, 42)), регистрован дијалекатски маркиран наста-

⁴² *Истио*, 406 (исп.: *Никица*, *Новица*, *Рагојица*).

⁴³ М. Стевановић наглашава да се у вокативу личних имена мушког рода на *-ица* употребљава наставак *-е* у областима на истоку. У централним областима наше језичке територије вокатив једнине ових имена употребљава се искључиво са наставком *-а*. Стевановић сматра да вокатив у облику са *-а* употребљавају они који знају за захтјеве наше граматике и хоће да их се држе. Такође, Стевановић сматра да су граматичари у праву када за мушка имена на *-ица*, слична или истовјетна по облику са именима женског рода, прописују употребу завршетка *-а* (в.: М. Стевановић, *Савремени I*, 232).

⁴⁴ В.: С. Ненезић, *Никола I*, 150.

⁴⁵ В.: З. Радуловић, *Чего Вуковић*, 38.

⁴⁶ В.: Бранислав Остојић, *Рейарџиција и конкуренција настџавака ѣениџива множине именица женског рода са суџласничком скуџином на крају основе*, у: *О црногорском књижевнојезичком изразу III*, Универзитет Црне Горе, Подгорица 2003, 183–193.

вак *-а*, који још једном приближава испитивани језик говору родне Црмнице⁴⁷: да нема *ноја* (НУ, 76), због њиних *рука* (ГТ, 26).

12. У дативу, инструменталу и локативу множине именица женског рода на *-а* уопштен је, као и у стандардном језику, стари двојински наставак *-ама*. Појаву губљења вокала *а* у наставку у назначеним падежним облицима нијесмо биљежили ни у језику поезије гдје бисмо је објашњавали метричким разлозима.

13. Слагање са језичком нормом ремете и примјери употребе старог облика локатива а данашњег генитива с предлогом *јо*, као и у случају именица мушког рода: *јо канцеларија* (ХП, 45), *јо свадаба* и *јирјеза* (ХП, 111), *јо ... каја* (ХП, 199), *јо работја* (НУ, 19), *јо кућа* (НУ, 97).

ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ РОДА НА КОНСОНАНТ

14. Деклинациони образац именица женског рода на сугласник у језику Јанка Ђоновића не показује крупнија одступања од стандарда. Зато ћемо пажњу посветити облицима инструментала једнине и генитива множине који показују извјесне специфичности и знатно одступају од савременог језика.

14.1. У језику нашег писца тешко можемо говорити о условљености репартиције наставака у инструменталу једнине ових именица⁴⁸. Тачније, анализа доступног језичког материјала упућује на доминацију наставака *-ју* у поменутом падежном облику, чиме Ђоновић слиједи прилике забиљежене у завичајној Црмници у којој је такође обичнији наставак *-ју*, док *-и* преовлађује само у неким изразима⁴⁹. Наставак *-и* у инструменталу једнине забиљежили смо у ријетким именицама:

– са *сјарошићу* све ниже спушта (ХП, 16); заносили *умјейношићу* (О, 12); *несијурношићу* начете породице (О, 12); својом *необичношићу* (О, 14); са нарочитом *љубављу* (О, 19); чувао крајњом *будно-*

⁴⁷ Б. Милетић, *Црмница*, 407.

⁴⁸ Испитивачи језика старијих црногорских писаца говорили су о синтаксичкој условљености репартиције инструменталних наставака *-ју* и *-и*. Тако је први наставак заступљен код именица које немају неку одредничку ријеч уза се, док је *-и* као наставак регистрован у именицама које су одређене неком ријечју (исп.: С. Ненезић, *Морфолошке карактеристике именица у језику Николе I*, 150).

⁴⁹ Б. Милетић, *Црмница*, 407.

шћу (О, 25); са свом *радозналошћу* (О, 37); *йраведношћу* и *једнакошћу* (О, 44);
– огромном *моћи* прилагођавања (О, 24).

15. Ријетке примјере облика генитива множине ових именица репрезентујемо примјерима именице *костѝ*, која у испитиваном језику у ген. мн. има облик двојине са наставком *-ију*, иако се у завичажном говору јавља само облик *костѝи*⁵⁰: са овом шаком *костѝију* (СЗ, 119).

15.1. Облик двојине биљежимо и у облику ген. мн. именица *око* и *ухо*, када значе орган вида односно слуха иако говор пишчевог али и говори ширег завичаја⁵¹ не знају за наставак *-ију* у генитиву множине ових именица: *око очију* (СЗ, 122), маст из *очију* точи (ХП, 248), *очију* бистрих (ХП, 344), исколачених *очију* (О, 23), крупних *очију* (О, 25); одгризених *ушију* (ХП, 214), кратких *ушију* (О, 21), клемпавих *ушију* (О, 24). Но, у примјерима који функционишу као фразеолошки обрти и у којима се назире пренесеност значења присутни су облици са наставком *-и*: Отворе десеторо *очи* (НУ, 9), биће ти га иза *уши* (НУ, 34), било би вам га иза *уши* (ОВД, 53).

16. Уколико изузмемо усамљен примјер: Пред *цјевма* (ЖД, 58), који објашњавамо метричким разлозима, примјери који би указали на одступања од нормe, а који претпостављају уопштавање редукваног наставак *-ма* у дативу, инструменталу и локативу множине, нијесу регистровани у језику нашег писца без обзира на њихово присуство у црногорској литерарној и говорној традицији.

НАПОМЕНЕ О ОБЛИКУ, БРОЈУ И РОДУ ИМЕНИЦА

17. Ђоновићев језик одликује се присуством именица које су специфичне по облику, роду или броју. Наведено поглавље посветићемо питањима рода и типа промјене именица сва три рода којима се, испоставља се, Јанко Ђоновић још једном приближава говору завичаја. Важно је напоменути да су одступања у назначеним питањима ипак сведена на уобичајене примјере, што оправдава раније изнесен став да је у Ђоновићевом језичком изразу доминантнији књижевнојезички слој.

18. Да Ђоновић не користи досљедно архаичности завичажног црмничког говора, потврђује и одсуство старог парадигматског ли-

⁵⁰ *Исѝо*, 404.

⁵¹ *Исѝо*; М. Пешикан, *СК-Љ*, 146.

ка именице *дан* у називима црквених празника и осталим спојевима (нпр. о *Ђурђеву дне, дни, дневи*), што је карактеристика језика већине црногорских писаца.

18.1. У испитиваном језику регистрована је досљедна употреба облика именице *камен* иако се у Црмници, наглашава Милетић⁵², облик *камен* ријетко и употребљава будући да је чешће *кри* (од *камена* ништа до *камена* (О, 10), у пустоши *камена* (О, 146), лице *храпава камена* (ХП, 36), из *камена* (КП, 31)). Стари редуцирани облик *кам* потврђен је у усамљеним примјерима: у колиби што на сињи *кам* почива (КП, 100), Шта учинисте од мене, *ками* вас стукли (СЗ, 164). Такође, по ондашњим Милетићевим запажањима и облик *кам* се у Црмници врло ријетко употребљава у значењу *камен*, те се стиче утисак да наш писац слиједи прилике посвједочене у завичајном говору. Напоменимо да у испитиваном језику нијесмо регистровале употребу *ками* у прилошком значењу и клетвама, иако је у тим функцијама заступљен не само у црмничком⁵³ него и у већини црногорских говора. Биљежимо облик *камо* у прилошком значењу: О, *камо* среће (ГТ, 160).

18.2. Када су у питању остале карактеристичне именице м. рода старих консонантских основа, Ђоновићев језик је богат примјерима краћег облика именице *йламен*, што је карактеристика завичајног црмничког говора⁵⁴, нпр.: Длановима сјеку се *йламови* (ГТ, 175); *йламове* из великих, крвавих клада (ХП, 258); *йлам* све дујније ... сукља (СЗ, 163); дрхтави *йлам* (КП, 88). Краћи облик именице *йрмен* региструјемо у усамљеном примјеру: иза широког *йрма* што погнут чека сунце (КП, 9).

18.3. Хипокористичка образовања м. рода и лична имена м. рода са наставком *-о* у номинативу једнине мијењају се досљедно по I Стевановићевој врсти. Овим се Ђоновићев језик приближава приликама у завичајном говору⁵⁵, односно нормираном обрасцу у ијекавским говорима источнохерцеговачког типа⁵⁶. Поменуто ћемо поткријепити навођењем примјера анализираних именица у различитим облицима промјене: *Блажо* (НУ, 50); *Ђуро* (ХП, 141); погле-

⁵² Б. Милетић, *Црмница*, 396, фуснота 1.

⁵³ *Исјо*, 396, 437.

⁵⁴ *Исјо*, 396.

⁵⁵ *Исјо*, 395.

⁵⁶ В.: М. Стевановић, *Савремени I*, 190.

дује пут *Миша* (ХП, 197); што би *Тому* (ХП, 162); задиркујемо *Сава* (ХП, 196) итд.

18.4. Када су у питању мушка вишесложна лична имена са наставком *-ије*, у језику Јанка Ђоновића присутно је колебање између парадигме именица мушког и женског рода, уз напомену да су облици именица женског рода на *-а* дијалекатски маркирани⁵⁷. Овај закључак донијели смо сагледавањем облика промјене мушког имена *Василије* употријебљених у једној Ђоновићевој приповиједи. Насупрот номинативу који је досљедно употребљаван са завршетком *-ије*: вели *Василије* (ХП, 182), *Василије* прискаче у помоћ (ХП, 183), љути се *Василије* (ХП, 183), *Василије*, ковач из Пиве (ОВД, 41), споран је облик датива у којем Ђоновић напореда употребљава облике I и III Стевановићеве врсте: онда се окрену *Василију* (ХП, 188), обрати се *Василију* (ОВД, 41); Зато је рекао *Василију* (ХП, 191), док је у облику генитива и акузатива препознат дијалекатски облик именица женског рода на *-а*: ћивот са остацима оца *Василије* (ХП, 299); питам ја *Василију* (ХП, 208).

18.5. У језику Јанка Ђоновића нијесу регистроване окрњене форме мушких имена која се завршавају на *-ло* (нпр. *Данил*, *Гаврил*). Усамљен је примјер мушког имена на *-ле*, у којем је до алтернације *о*: *е*, како сматра Милетић⁵⁸, дошло под утицајем хипокористичног *-ле*: војвода Драшко и ојађели *Даниле* (СЗ, 194).

18.6. У множини именице *с*. рода *небо* забиљежени су облици са проширеном основом, односно облици старе *с* промјене. Регистровани у прозном и поетском дијелу опуса, наведени облици дијелом архаизирају језик писца а истовремено су средства наглашене експресивности: широко отворених *небеса* (О, 17), промјењива *небеса* (О, 126), високо до *небеса* (О, 129), шиба пут *небеса* отворених (КП, 43), Мучно му одишу *небеса* (ГТ, 27), пакосна *небеса* (ГТ, 76), пут *небеса* склопљених (ГТ, 79).

18.7. С обзиром на стање у завичајном црмничком говору⁵⁹, не изненађује употреба именице *йодне* и с њом сложене именице *йо-йодне* без нормом предвиђене проширене основе (подне, *йоднева*;

⁵⁷ Исп.: Михаило Стевановић, *Источноцрнојорски дијалекат*, Библиотека ЈФ XIII, Београд, 1935, 61.

⁵⁸ Б. Милетић, *Црмница*, 395.

⁵⁹ *Ишо*, 404.

поподне, *йойоднева*): до дебелога *йодна* (ХП, 25), Једнога *йойодна* (ХП, 68), спавали до ... *йодна* (О, 133).

18.8. Ријетки су примјери глаголских именица са словенским наставком *-ије*: *йриказаније* (ХП, 31), *наравоученије* (ХП, 74), *социњенија* (О, 112). Наведеним именицама језик се дијелом архаизира, а да је му се и својеврсна нота свечаности црквеног чина будући да су у питању лексеме које су у књижевни језик ушле из црквеног језика⁶⁰.

18.9. У језику Јанка Ђоновиха регистровани су двојаки облици именице *вече*. О двородности именице која означава вријеме од заласка сунца до првога мрака и необичностима које уноси у „врсте својих промјена“⁶¹ често се расправљало у граматицима и језичким приручницима⁶². На основу примјера из обимне грађе закључујемо да се именица *вече*, судећи по конгруентном атрибуту уз њу, употребљава у сва три рода: сваку *вече* (ХП, 180), једну *вече* (ХП, 256); Неко *вече* (О, 88), једно *вече* (СЗ, 131), То *вече* (СЗ, 132); Дobar *вече*, стрина (О, 16). Да је у промјени именице *вече* (са облицима средњег рода) сугласник *р* елемент за проширење основе, свједочи примјер из анализиране грађе: у тихој *вечери* (ГТ, 184).

18.10. Конгруентни атрибут уз именицу *вечер* чешће је у облику женског рода, односно облици промјене упућују на парадигму именица IV Стевановићеве врсте⁶³: касну *вечер* (О, 251), сваку *вечер* (ГТ, 87), Неке *вечери* (ХП, 217), Једне *вечери* (ХП, 226).

19. Усамљени примјери употребе именице *йоси*, која је у Речнику Матице српске⁶⁴ обиљежена као именица м. рода (са обликом *йосија* у облику генитива једнине), упућују на прилике у завичајном говору⁶⁵ у којем је множински облик ове именице такође женског рода и припада IV Стевановићевој врсти: Штедјела сам и кад су *йоси* биле (СЗ, 118); све ... *йоси* (СЗ, 194).

19.1. Специфичностима именица м. и с. рода придружујемо именице *језіро* и *йазух* које се употребљавају као именице ж. рода: из једне *језіре* (ХП, 305), у *йазухама* планинским (НУ, 5), у *йазухама* и

⁶⁰ М. Стевановић, *Савремени I*, 472.

⁶¹ Бранислав Остојић, *Прилози о Њеишеву језику*, Никшић, 1997, 48.

⁶² В.: М. Стевановић, *Савремени I*, 228.

⁶³ Када говори о именицама IV врсте, Стевановић именицу *вечер* третира као именицу женског рода, уз напомену да је неупоредиво чешћа у облику *вече* (М. Стевановић, *Савремени I*, 244).

⁶⁴ *Речник српскога језика*, 982.

⁶⁵ Б. Милетић, *Црмница*, 408 (божићне *йоси*, Петрове *йоси*).

појасевима (ГТ, 14), у *ѡазухи* Штедиње (ГТ, 36). Именица *ѡедаљ* приклонила се редукованим обликом *ѡед* именицама ж. рода, који је Ђоновић могао запамтити из завичајног црмничког говора⁶⁶: Растеже *ѡед* (НУ, 46), *ѡед* мјеста (СЗ, 119).

19.2. Облици именица *pluralia tantum ѡрса/ѡрси* и *ѡлећа/ѡлећи* имају у испитиваном језичком материјалу облике средњег и женског рода, односно мијењају се по I и IV Стевановићевој врсти, што је дијелом у складу са говором пишчеве родне Црмнице који је уопштио наставак *-и* у именицама овог типа⁶⁷:

- бола што навире у ова *ѡрса* (КП, 111), Источник почиње да шиба у *ѡрса* (ХП, 259), узбуђена *ѡрса* (О, 105), бусала се у *ѡрса* (О, 149), на моја *ѡрса* (ЖД, 29); *Прси* се надимају животом (ГТ, 124), *ѡрси* се јуначки истурају ван (КП, 61), низ *ѡрси* (СЗ, 195);
- *Плећа* су већ у голој води (ХП, 18); *Плећи* су хладне (ХП, 121), да бранимо њихове *ѡлећи* (ХП, 147), бацити *ѡлећи* на долину (О, 42).

19.3. Специфичностима испитиваног језика придружујемо и наставке *-ију* и *-и* у облику генитива множине дијалекатски маркираних именица *ѡрси* и *ѡлећи*: преко *ѡрсију* (О, 28); ругати иза *ѡлећи* (О, 47), који још једном свједоче о утицају народног говора на обликовање пишчевог језичког израза.

19.4. Забиљежили смо и облик именице средњег рода *ѡлуће* у јединици, који је и у Речнику Матице српске⁶⁸ обиљежен као ријеткост: гњило *ѡлуће* (ЖД, 84).

19.5. Именица *доба* у језику Јанка Ђоновића досједно је с. рода: у свако *доба* (ХП, 135), У неко *доба* дођоше (О, 9), ако дођу по ручањег *доба* (НУ, 28), удари ручање *доба* (НУ, 34), страже жене до у ноћно *доба* (ГТ, 93). Ограничена промјена ове именице у савременом језику⁶⁹ оправдава изостанак облика који имају друкчији завршетак. На промјенљивост анализираних именице упућује примјер са обликом атрибута у генитиву.

19.6. У Ђоновићевом језику регистровани су примјери који указују на разноврсност изражавања множине именице *дрво*. Тачније, у примјерима у којима се множински облик именице *дрво* употре-

⁶⁶ *Исѡо*, 409.

⁶⁷ *Исѡо*, 404.

⁶⁸ *Речник срѡскоѡа језика*, 936.

⁶⁹ М. Стевановић, *Савремени* I, 213.

бљава да означи „живо дрво, дрво које расте”, чешће се употребљава збирна именица *дрвеће*⁷⁰. У Ђоновичевом језику регистровани смо и облик множине проширен сугласником *ӣ*, облик П Стевановичеве врсте: поред погнутих *дрвѣӣа* (ГТ, 28), поређане оградe, *дрвѣӣа*, усјеви (ХП, 190). У примјерима у којима се наведеном именицом означава „грађа, посјечено дрво”, Ђоновић употребљава системски множински облик *дрва*⁷¹, што оправдавамо издвојеним примјерима: магаретом натовареним *дрвима* (ХП, 15); шачицу *дрва* (ХП, 26). У испитиваном језичком изразу посвједочен је и облик збирне именице од *дрво* творен наставком *-је*, који је иначе продуктиван у служби за грађење збирних именица. Тако се поред облика *дрвеће* јавља и облик *дрвље*: Ваља *дрвље* и камење (ХП, 315), са *дрвљем* нађењени (ХП, 324), носи *дрвље*, мртве срне и мртву папрат (КП, 11).

19.7. Облички и творбено сродне претходној су и збирне именице од именица *вал* и *храсӣ* — *валовље* и *храӣше*: Запљускује *валовље* (ХП, 323), међ *храӣшем* (ГТ, 41), и *храӣше* и лужје (ГТ, 166).

19.8. За означавање женских особа на окупу, жена уопште, Ђоновић употребљава збирну именицу с. рода *женскиње*: са најсумњијим *женскињем* (ХП, 75).

19.9. У испитиваном језичком материјалу није регистрована именица *кћи*, на чију је необичност због завршног самогласника *и* указивано у граматицима и језичким приручницима⁷², а њена рјеткост потврђена је и у црногорским народним говорима⁷³ и језику црногорске литерарне традиције⁷⁴.

19.10. Доступна језичка грађа упућује на присуство ликова *кћер* и *кћерка*: одрасла *кћер* (О, 14), *кћер* Драга (ХП, 233); бранио је Петар *кћерку* (СЗ, 135), Бјелопута *кћерка* (О, 264). Примјери: *ћерка* (О, 124), *ћерчицу* (О, 31), Лијепо, *шћерце*, ама скупо (ОВД, 8) свједоче о редукцији велара *к* у иницијалној групи *кћ-*, односно о замјени иницијалне сугласничке групе *кћ* > *шћ* у наведеној именици.

20. У анализираном корпусу заступљене су именице *маӣи* (НУ, 39) и *мајка* (ХП, 121). Употребу именице *маӣер* биљежимо у при-

⁷⁰ *Истио*, 228.

⁷¹ *Истио*.

⁷² М. Стевановић, *Савремени* I, 244.

⁷³ Б. Милетић, *Црмница*, 409; М. Пешикан, *СК-Љ*, 140; М. Јовановић, *Паштровићи*, 326; Јован Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*, ЈФ, XVII, Београд, 1938–1939, 58.

⁷⁴ Б. Остојић, *Петар* I, 141; Р. Биговић-Глушица, *Миљанов*, 102.

мјеру њеног присвојног придјева, у примјеру псовке: Ах, издајце, да вам *мајџерина!* (ХП, 118).

20.1. Именица *јасле* деклинира се у испитиваном језику по III Стевановићевој врсти, што представља неслагање са приликама забиљеженим у завичајном говору у којем се искључиво јавља облик *јасли*⁷⁵: у тјеснацу *јасала* (О, 27); испред њега у *јаслама* (О, 32).

20.2. Забиљежена је чешћа употреба именице *јродол* у женском роду, која је у Речнику Матице српске⁷⁶ првенствено одређена као именица мушког рода (*јродол*, -ола):

– вјетар упира у пусте *јродоли* (СЗ, 106); Магле се увлаче у *јродоли* (СЗ, 149); травне *јродоли* (НУ, 7); Испод *јродоли* модре се листови (ХП, 29); у росама *јродоли* (ХП, 30); стјеновите *јродоли* (ХП, 35).

20.3. Усамљен је примјер именице *оаза* у плуралу у облику мушког рода: попут *оази* у пустоши камена (О, 146). Лексикографски потврђена као именица женског рода, *забиџи* у Ђоновичевом језичком изразу има промјену по I Стевановићевој врсти: што је и одговарало једном таквом *забиџи* (О, 20).

21. Анализа обличних особености именица у језику Јанка Ђоновића упућује на закључак о напоредној употреби стандардних и дијалекатски маркираних варијанти. Свјесном и сврсисходном трансформацијом примарног (стандардног) облика настају јединице које нијесу пишчеве иновације, већ их писац преузима из народног говора ради постизања експресивности и сликовитости казивања. Тако се постојање облика „изузетне дијалекатске ограничености“⁷⁷ у језику чији је књижевнोजезички слој претежнији правда потребом да се мисао потпуније и експресивније изрази. Тачније, издвојени облици именица, маркирани дијалекатским наносом, добијају статус морфостилема⁷⁸ — јединица наглашене изражајности, које свједоче о слојевитим језичко-стилским обртима и моделима у језику писца из живописне Црмнице.

⁷⁵ Б. Милетић, *Црмница*, 410.

⁷⁶ *Речник српскохрватскога књижевног језика*, књ. V (П–С), Нови Сад, 1973, 157.

⁷⁷ Живојин Станојчић, *Грамајџика и језик*, НИО „Универзитетска ријеч“ — Никшић, Титоград, 1987, 181.

⁷⁸ Милош Ковачевић, *Стилска и грамајџика стилских фигура*, Унирекс, Никшић, 1995, 166.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Белић Александар, *Историја српског језика*, Изабрана дела, четврти том, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.
- [2] Биговић-Глушица Рајка, *Језик Марка Миљанова*, Културно-просветна заједница, Подгорица, 1997.
- [3] Вуковић Јован, *Говор Пиве и Дробњака*, ЈФ, XVII, Београд, 1938–1939.
- [4] Јовановић Миодраг, *Говор Пашићровића*, Библиотека филозофско-филолошке науке, Универзитет Црне Горе, Подгорица, 2005.
- [5] Ковачевић Милош, *Стилистика и грамашка стилистичких фигура*, Унирекс, Никшић, 1995.
- [6] Милетић Бранко, *Црмнички јовор*, СДЗб, књ. IX, Београд, 1940.
- [7] Муратагић-Туна Хаснија, *Језик и стил Бамила Сијарића*, ИТП „Дамад”, Нови Пазар, 1998.
- [8] Ненезић Соња, *Језик Николе I Пећровића*, ЦАНУ, Подгорица, 2010.
- [9] Ненезић Соња, *Морфолошке карактеристике именица у језику Николе I Пећровића*, Гласник Одјељења умјетности, књ. 23, ЦАНУ, Подгорица, 2005.
- [10] Остојић Бранислав, *Језик Пећра I Пећровића*, ЦАНУ, Титоград, 1976.
- [11] Остојић Бранислав, *Прилози о Њеишеву језику*, Никшић, 1997.
- [12] Остојић Бранислав, *О црнојорском књижевнोजезичком изразу III*, Универзитет Црне Горе, Подгорица, 2003.
- [13] Пешикан Митар, *Староцрнојорски, средњокајунски и љешански јовори*, СДЗб, књ. XV, Београд, 1965.
- [14] Радуловић Зорица, *Језик и стил Чеда Вуковића*, Унирекс, Никшић, 1994.
- [15] Станојчић Живојин, *Грамашка и језик*, НИО „Универзитетска ријеч” — Никшић, Титоград, 1987.
- [16] Стевановић Михаило, *Источноцрнојорски дијалекти*, Библиотека ЈФ XIII, Београд, 1935.
- [17] Стевановић Михаило, *Савремени српскохрватски језик I*, Научна књига, Београд, 1989.
- [18] Тепавчевић Миодарка, *Језик Стефана Мићрова Љубише*, ЦАНУ, Подгорица, 2010.

Jelena BAŠANOVIĆ-ČEČOVIĆ

MORPHOLOGICAL AND LEXICAL-SEMANTIC FEATURES
NOUN IN JANKO ĐONOVIĆ'S LANGUAGE

Summary

This paper analyzes the characteristics of form one of the most volatile categories of words. In addition to the conclusions of side by side use of standard and marked dialectal variants, examples from various genres works Janko Đonović's initiate examination of morphological characteristics of nouns that are due to conditions in the older language eras, Montenegrin literary tradition, speaking indigenous Crmnica and Montenegro speeches at all. A non standard case forms and the frequency of their use, repartitioning case endings extensions, variations in gender and number of nouns of certain inconsistencies in the use of plurals inserts *-ov/-ev-* have an important role in shaping the character, atmosphere and climate, challenging the conclusions of the author's commitment to standardized linguistic form.